



ESKİÇAĞ DÜNYASINDA TANRI-KRAL İMAJI ÖRNEKLEMELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Kevser TAŞDÖNER*

Öz

En eski çağlardan itibaren insanoğlu yaratılışlarını sorgulamaya başladı. Nasıl? sorusuna, inandıkları tanrılarla cevaplar aradılar ve böylece pek çok mitoslar oluşturdular. Soyun babadan aktarıldığını keşfettikleri zamana kadar, kadının doğurganlık özelliğinden dolayı anaerkil anlayışa sahiplerdi. Ancak fiziksel gücün ön plana çıktığı bu çağlarda erkek, gücünün ve soyunun devamını arzuluyordu. Oluşan ilk medeniyetin insanları, krallarına ve ailelerine tanrılarını yeryüzündeki temsilcileri olarak inandıkları için kendi ataerkil yapılarını, kurguladıkları tanrıların yaşamlarında biçimlendirdiler. Kadını sosyal hayatta geri planda bıraktıkları gibi, yarattıkları tanrıçaların özelliklerini biçimlerlerken, insani kadınsal özelliklerle beraber insanüstü güçler verdiler. İlginç olan ise, savaşları yapan, istilalarda yer alan, yıkımlar meydana getiren egemen cins erkeklerin, felaketlerin, savaşların, kavgaların sebebi olarak tanrıçaları göstermiş olmalarıdır. Fakat erkeğin toplumdaki yeri daha da artarak devam etti. Yönetimde, ekonomide, dinsel idarede egemenliklerini koruyan erkek liderler iktidarlarını hemen hemen sınırsızca güçlendirecek başka bir formül buldular. Hem liderliği hem de ilahi bir gücü elinde tutan “tanrı-kral” sıfatını. Bu çalışmadaki amacımız, Eskiçağ dünyasını “tanrı-kral” kavramını örnekler çerçevesinde değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Mitoloji, Tanrı-Tanrıça, Eskiçağ’da yönetim.



ON EXAMPLES OF THE GOD-KING IMAGE IN THE ANCIENT WORLD AN EVALUATION

Abstract

From the earliest times, human beings began to question their creation. How? They sought answers with the gods they believed in and thus formed many myths. Until the time they discovered that the ancestry was inherited from the father, they had a matriarchal understanding due to the fertility of the woman. However, in these ages when physical strength was at the forefront, men wanted the continuation of his power and lineage. The people of the first civilization formed their patriarchal structures, since they believed their kings and families as representatives of the gods on earth, they formed their own patriarchal structures in the lives of the gods they constructed. As they leave women in the background in social life, while shaping the characteristics of the goddesses they created, they gave superhuman powers along with the human female characteristics. What is interesting is that the dominant sex men who waged wars, took part in invasions and caused destructions showed goddesses as the cause of disasters, wars and fights. But the male's place in society continued to increase. Male leaders, who retained their rule in administration, economy, and religious administration, found another formula that would strengthen their power almost limitlessly. The title of "god-king" holding both leadership and divine power. Our aim in this study is to evaluate the concept of "god-king" in the ancient world within the framework of examples.

Keywords: Mythology, God-Goddess, Rule in ancient times.

1. GİRİŞ

“İki ırmak arasındaki ülke” anlamına gelen Mezopotamya, dünyada bilinen ilk medeniyetlerin ortaya çıktığı bir coğrafyadır. Günümüzde Mezopotamya topraklarının büyük bir kesimi Irak Devleti'nin sınırları içindedir. Kuzey kısmı ise Türkiye sınırlarına dâhildir. Doğu Anadolu'nun dağlarından doğan Fırat (Euphrates) ve Dicle (Tigris) ırmakları güneye doğru akarlar ve birbirlerine en

yakın oldukları bugünkü Bağdat yakınında Mezopotamya'yı iki coğrafyaya bölerler. Yukarı Mezopotamya ve Aşağı Mezopotamya olarak ikiye ayrılan bölgelerden Aşağı Mezopotamya, Bağdat'ta birbirlerinden uzaklaşan iki ırmağın Basra körfezine döküldüğü yere kadar olan kısımdır. Coğrafyanın ve iklimin doğal bir neticesi olarak bu kısım Mezopotamya'nın en verimli topraklarına sahiptir. Dünyada bilinen ilk medeniyet Sümerler (İÖ 4000-3000) bu coğrafyada siyasi varlıklarını ortaya koydular.

Sümerler ekip biçtikleri tarım alanlarını doğal afetlerden korumak adına su kanalları, su bentleri inşa ettiler. Fakat insan eliyle yapılan bu bentler, kanallar- tabi ki o günün koşullardan kaynaklanan dayanıksızlığı göz ardı edemeyiz- sağanak yağışlara ve süratli fırtınalara karşı tarım alanlarını muhafaza etmede yetersiz kaldı. İnsanoğlu kendi gücünün yetmediği ve kontrolünü sağlayamadığı bu durumlarda doğaüstü bir gücün var olduğunu ortaya koydu. Bunun sonucunda tanrıları ve tanrıçaları yarattılar ve onlara göre, tanrıların dünyası insanların dünyasıyla paraleldi. Sümerlerin tarımsal faaliyetlerinin bir parçası olarak oluşan Mezopotamya inancı (Mezopotamya mitolojisi için bkz. Bottero-Kramer, 2017), kendilerinden sonra siyasi varlık gösterecek olan hemen hemen tüm Mezopotamya medeniyetlerinin inançları için ilham verici olduğu gibi Antik Yunan, Anadolu hatta Roma kültürüne kadar tesir etti.

2. YÖNTEM

Bu çalışmamızda; insanoğlunun kurduğu ilk medeniyet olan Sümerlerden itibaren tüm Mezopotamya Medeniyetleri, Antik Yunan, Antik Roma, Antik Mısır Medeniyeti ve Anadolu Uygarlıklarının içinde tarihsel ve coğrafi anlamda büyük önem taşıyan Hitit Devleti'ne ait inanç sistemlerinin bir parçası olan tanrı- kral sıfatına dair örnekleri ele alarak değerlendirme yaptık. Özellikle söz konusu medeniyetlerle ilgili mitlerin yer aldığı antik edebi yazarların günümüze kadar ulaşmış eserlerinden faydalandık. Eskiçağ dünyasında yaygın inanç sistemi olan

paganizmin etkisi dolayısıyla tanrı-kral imajı üzerine pek çok sayıda mitin olmasına rağmen, çalışmamızda gerek tarihsel karakteri ile öne çıkmış gerekse başarılarıyla ismini duyurmuş ve nitekim kendi medeniyeti içinde örnek oluşturabilen şahıslara ait mitlere yer verdik.

Mitlerle Kutsananlar

Sümerler ile başlayan insanoğlunun doğayı algılama çabasında oluşan rahip sınıfı (Yıldırım 2018, 1 vd.), kent devletleri ile yönetilen bu medeniyette oldukça önemli bir sınıf olarak etkin oldu. Rahiplerin ve tapınak çalışanlarının tekelinde olan Sümer tapınakları, bilinen isimleriyle zigguratlar, (Crawford, 2004, 87-91) bu toplumda rahipler sınıfının oluşmasında ve güçlenmesinde araç oldular. Yedi kattan oluşun söz konusu tapınakların en üst katları rasathane olarak kullanılıyordu. Dolayısıyla bu bölüm rahiplerin kullanım alanıydı. Uzun süre yapılan gözlemler sonucunda rahipler bazı gök hareketlerinin doğa olaylarına sebep verdiğini çözmüşler. Ancak onlar söz konusu gök hareketlerini tanrılardan gelen işaretler olarak düşündüler. Böylelikle rahipler de tanrılardan halka uyarıları ileten seçilmiş kişiler oldular. Belli bir zümrenin elinde olmasından dolayı bu güç vesilesiyle halkın gözünde o zümreye karşılık bir ayrıcalık da verilmiş oldu. Zaman içerisinde, yaşadıkları dünyanın algıladıkları ve algılayamadıkları olaylar sonucunda, Sümer panteonu oluştu. (Kuhrt, 2013, 31; Kaya 2017, 95-98) Kralların tanrısal bir güçle betimlenmesini, yazıyı ilk kez kullanan Sümer medeniyetindeki edebi yazılarda rastlarız. Kramer eserinde, Ur Kralı Ur Nammu'dan itibaren Mezopotamya devletlerinde hükümdarlara abartılı ifadelerle dolu Sümer edebi eserlerinde amaçlanan ideal bir kral figürü olduğunu yazmıştır. (Kramer 2002, 331; Bottero 2003, 237-239) Bu konuda ilk akla gelen, Sümerlere ait olan dünyanın ilk yazılı destanının kahramanı, Sümer kent devletlerinden Uruk kentinin kralıdır. Gılgamış bir kral olmasına rağmen destanda kendisine ulviyet katılmıştı. Destanda Gılgamış'ın annesi tanrıça

Ninsun, babası Lugalbanda'dır. Bu sebeple, Gılgamış'ın üçte ikisi tanrı etinden, üçte biri insan etinden yaratılmıştı. (Gılgamış, 30,45.)

Mitlerde kral, ilahi sıfatı sonradan kazanmazdı. Anne rahminde ona bu kutsiyet verilmiş olurdu ve o dünyaya bir mucize olarak gelirdi. Bu konuda en eski hikâye Akad Kralı Sargon'a ait mittir.

Sümer kent devletleri İÖ 2350 tarihlerinden itibaren Akadlar tarafından istila edilmeye başladı. Mezopotamya'nın ilk Sami halkı olan Akadlar (İÖ 2350-2150), Sümerlerden çok farklı bir yönetim sistemine sahiptiler. Akadlar tarihte bilinen ilk merkezi otorite yönetimini kuran halktır. Akadların bilinen en ünlü kralları Sargon ve torunu Naram-sin takip ettikleri fetih politikasıyla dönemin en güçlü devletleri arasında yer aldılar. (Kaya, 2020a, 47; Köroğlu, 2006, 75-115). Sargon'nun disipline ettiği ordusu ile kazandığı başarı ve ün, bir süre sonra bir mitin oluşmasına vesile oldu. Efsaneye göre Sargon, Fırat Irmağı'nın kıyısındaki Azupiranu kentinde dünyaya geldi. Rahibe olan annesi gizlice doğurduğu oğlunu etrafını ziftlediği bir sepetin içine koyarak ırmağın sularına bıraktı. Fırat'ın sularında ilerlerken bir bahçıvan tarafından bebek bulundu ve evlat edinildi. Bebek, kendisini bulan adam gibi bahçıvan olarak yetişti. Ancak bir gün aşk ve savaş tanrıçası İştâr tarafından görüldü. İştâr bu genç delikanlıyı aşık olup, onun bir gün kral olarak yaşamını devam ettirmesi için yardımcı olmak ister. Hikâyeye göre İştâr'ın desteğini alan delikanlı, IV. Kis hanedanlığından Kral Ur-Zababa'nın hizmetine girdi. Sarayda zamanla mevki olarak yükselen Sargon, krala isyan ederek kendi krallığını kurdu. (Günbatımı, 1996, 131-132)

Kral Sargon böylece askeri başarısını kutsiyetle taçlandırmıştır. Tebaası altındaki halkın gözünde, Tanrıça İştâr'ın yolunu açtığı, büyük zaferler kazanan ulu bir kişidir artık.

Kral Sargon'dan sonra tahta çıkan torunu Naram-sin de aynı ilahi kutsiyeti devam ettirmişti. Ancak dedesinden daha da ileri giderek kendisini tanrı-kral ilan etti. Günümüze kadar kalan Naram-sin stelası bunun en net örneğidir. Naram-sin stelada yer alan diğer insanlardan bedensel olarak çok daha görkemli, kusursuz bir vücutla, tanrılara özgü çift boynuzlu başlık ile betimlenmiştir. (Winter 1996, 11 vd.) Böylelikle tarihin yazılmaya başlandığı en eski topraklarda Mezopotamya'da doğan "tanrı-kral" sıfatı eskiçağın en etkili egemenlik aracı olmuştur. Mezopotamya'nın Sami kökenli diğer güçlü devletleri Babil ve Asur'da da durum farklı değildi. Zira tanrıların seçtiği kişiler olarak kabul gören kralların, Babil ve Asur'un çok daha baskıcı bir devlet yönetimi sayesinde kudretleri tanrılarla eş değer olmuştur. (Oates, 2004, 180-188; Altunay, 2020, 113-115.) Mezopotamya'nın tanrı-kralları, artan nüfuzlarını, başlattıkları idari sistemi oturtmak için yeni şehirler kurdular (Yoffe, 2004, 37) ve yeni şehirlere tapınaklar inşa ettirdiler.

Batı dünyasını baktığımızda, Yunan anakarası, Ege adaları ve Batı Anadolu'daki kent devletlerinden oluşan Hellen dünyasında tanrılar ilk olarak İÖ IX. yüzyılda Homeros'un İlyada eserinde görüyoruz. Uzun yıllar din kitabı olarak kabul görmüş Homeros'un eserlerinde, ilk kez tanrı ve tanrıçalarla tanışan Hellen toplumlarında, kutsanmış insan geleneği de aynı zamanda başlamış oldu. Akha krallarından birisi olan Akhilleus aslında İlyada'nın öne çıkan kahramanıydı ve Homeros'un eserinde "Tanrısız Akhilleus"du. (Homeros, *İlyada*.) Deniz tanrıçası annesi Thetis tarafından tanrıların üstünde yemin ettiği, Okeanos'ın bir kolu olan Styks Irmağı'nın suyuna batırılmış ve ölümsüz olmuştur. Sadece annesinin tuttuğu ayak bileğinden alabileceği bir darbe sonucu yaşamını kaybedebilirdi. (Erhat, 2003, 24-27) Nitekim Akhalı kahramanın ölümü bu şekilde, yani topuğundan vurularak olmuştur. Tanrıların insan dünyasına müdahaleleri, kendi hırslarından dolayı insanoğluna yaşattıklarını anlatan ilk mitler olan Homeros'un eserleri, gerek edebiyat gerek felsefe gerekse sanata önemli kaynak oldular.

Hellen dünyasında tanrı soylu ya da yarı tanrı çok sayıda mitler vardır. Homeros'un eserlerinde söz edilen tanrıların doğuşunu Hesiodos'un eseri *Theogonia*'da görürüz. İÖ 700'de dünyaya gelmiş olduğu tahmin edilen Hesiodos (Kaya, 2020b, 213 vd) eserinde, Zeus'un kızlarının kendisine esin verdiğini söyler.

Böyle konuştu ulu Zeus'un kızları

Ve çiçek açan bir defneden koparıp

Güzel bir dal verdiler bana asa diye,

Sonra tanrısal sesler üflediler içime

Olacakları ve olmuşları yüceltmek için

Ölümsüz mutluluklar soyunun kutlamak için

Ve hele övmek için kendilerini... (Hesiodos, Theogonia. 30.)

Hesiodos kendisindeki yeteneği bu şekilde anlatır. Hesiodos elbette kendisini tanrısal bir güç aldığını söylemez. Ancak tanrıların kendisini kutsadığını ifade eder. Zira Hellen toplumlarında ruhban sınıfı olmamasına rağmen, Hesiodos gibi sadece hissiyatlarla kutsandığını değil zaman zaman tanrı ile konuştuğunu, tanrıdan kutsiyetle bilgisinin donatıldığını iddia eden İÖ 5. Yüzyıl filozofu Sokrates yaşadığı çağa göre radikal bir yaklaşımda bulunmuştu. (Platon, Apologia, 22).

Hesiodos, bir kralın tanrısal bir ulviyet kazandığını ise şu dizilerinde belirtir.

İşte böyle seslenir Olmyoslu Musalar,

Dokuz tanrısal kızı, ulu Zeus'un:

Klio, Euterpe, Thalia, Melpomene,

Terpsikhore, Erato, Polmnia, Urania

Ve hepsinin başı sayılan Kalliopeş

Kalliope'dir çünkü krallara eşlik eden.

Zeus'un kızları hangi kralı yüceltirse,

Zeus'un beslediği krallardan hangisine

Çevrilirse gözleri dünyaya gelirken,

O kralın diline sabah çiyleri dökülür,

Baldan tatlı olur her söyledikleri,

Bütün halkın gözü onun üstünde olur

Haklı ve dosdoğru yargılar verdiği

zaman Hiç yanılmadan söylediği sözler

Son verir hemen en büyük çatışmalara.

Kralın akıllısı buradan anlaşılır:

Haksızlığa uğramış insanların, kavgasızca öç almasını sağlar

Yatıştırıp yürekleri tatlı sözlerle.

Halkın ortasında yürüdüğü zaman bir tanrı gibi sayılır, kutlanır,

Yumuşak davranışıyla ışık salar, Çevresinde kaynaşan kalabalıklara. (Hesiodos, Theogonia. 75, 80, 85,90)

Hesiodos'un aynı eserinde yer alan en ünlü miti, tanrıların insanlar üzerindeki gücünü, insanların ise onlara karşı acizliğini anlattığı insanın yaratılışıdır. Baş tanrı Zeus'un emriyle insanı, gözyaşıyla harmanladığı balçık çamurdan yaratan Prometheus, Zeus'un insanlardan sakladığı ateşi çalarak yarattığı ölümlülere verdi. Böylece o zamana kadar çiğ et yiyen insanlar yemeklerini pişirebildiler, ateşi kullanarak yaptıkları silahlarla kendilerini saldırgan hayvanlardan koruyabildiler, ısınabildiler. Sonuçta tanrılara yalvarmalarına gerek kalmamıştı. İnsanın güçlenmesi ve kendisine yalvarma, dualar etme ihtiyacı duymamasından dolayı Zeus öfkelenmişti.

"Iapetos'un oğlu, sivri akıllı kişi, seviniyorsun ateşi çaldın, beni aldattın diye

Ama bil ki dert açtın kendi başına da, çaldığın ateşe karşılık bir bela,

Öyle bir bela salacağım ki insanların başına, sevmeye,

okşamaya doyamayacaklar bu belayı. (Hesiodos, İşler ve Güçler. 45. 50.55.)

Yunan mitolojisine göre, Zeus'un insanoğluna kendi gücünü ve egemenliğini kabul ettirmesi için verdiği ceza kadının yaratılışıydı. Cezanın yaptırımı farklılıklarda gösterse de, antik çağın pek çok medeniyetinin inanç sistemlerinde benzer hikâyeler vardır. Hatta ilahi dinlerde de benzer anlatılar yer alır.

Pandora'nın hikâyesi burada başlıyor. Hephaistos'u çağıran Zeus, "bir parça toprak al, suyla karıştır dedi. İçine insan sesi koy, insan gücü koy, bir varlık yap ki yüzü ölümsüz tanrıçalara benzesin, bedeni güzelim genç kızlara".

Daha sonra Zeus, tanrı ve tanrıçalardan yeni yaratılan insana kendi özelliklerinden hediyeler vermelerini ister. Hesiodos'un yazımıyla kadına yüklenen özellikler oldukça ilginçtir.

“Athena sen de ona el işlerini öğret, renk renk kumaşlar dokumasını öğret,

Aphrodit sen de büyüleriyle kuşat onu, istekler, arzularla tutuştur onu,

Hermeias, sen de bir köpek yüreği, bir tiki huyu koy içine”

Zeus'un istekleri hemen yerine geldi. Yalanlarla içi doldurulmuş, güzelliği ile herkesi büyüleyen bir kadın şekillenmişti. “bütün armağan” anlamına gelen Pandora ismi verildi ölümlü erkeklere gönderilen bu belaya. Zeus, Pandora'ya gizemli bir kutu hediye etti. Zeus'un Pandora'ya bir uyarısı vardı;

“ sakın sana verdiğim kutuyu açma, onun içindeki iyi şeyler uzaklara kaçarlarsa ve onların yerine fenalıklar gelir, seni rahatsız ederler. Bu kutuyu iyi sakla, çünkü yalnız senin değil, bütün insanların saadeti ve felaketi bu kutunun açılıp açılmamasına bağlıdır”

Ona verilen tüm hediyelerle beraber kadın yeryüzüne indirildi. Pandora'nın merakı Zeus'un tembihinin önüne geçmişti ve dayanamayıp kutuyu açtı. Kutunun içinden hastalık, ıstırap, yalan, riya, şehvet ve insanları üzebilecek ne varsa hepsi uçtu. Telaşa kapılan Pandora kutuyu hemen kapattı. Kapanan kutunun içinde ise insanlık için en önemli his *umut* kaldı. Böylece Zeus insanlardan almak istediği intikamı Pandora sayesinde almış oldu. Artık insanoğlu o günden sonra her türlü sıkıntıyı yaşayacaktı ve tanrılarla boy ölçüşemeyeceğini, onlara yalvararak, adaklar adayarak, kurbanlar vererek sadakatlerini gösterecekti çünkü Pandora'nın kutusunda *umut* kalmıştı. Umudu tanrılarda aramaya devam edeceklerdi. Zeus, Pandora'ya verdiği hediye ile

insanoğlunun karşılaşılabileceği tüm olumsuzluklardan kendini sıyrırmış sebep olarak da yaratılan kadının merak zafiyetini öne çıkarmış oldu.

Erkek egemenliğinin zirvede olduğu bu çağda, kadının varlığını sadece savaşlar çıkaran ya da insanlarda aşkı yaratan tanrıça figürlerini inceleyerek anlayabiliyoruz. Başlangıç hikâyeleri farklı dahi olsa taşıdıkları misyonun benzerliği Pandora ve İştâr'ı kadın algı figürünün içine koyabiliriz.

Tanrıların, Tanrıçaların ve insanın yaratıldığı Antik Yunandaki Zeus mitinde yer alan insanın tanrılara sadakati söz konusu diğer eski çağ medeniyetlerinde gerçek yaşama intikal etmişti. Asil soyun temsilcisi kralların aynı zamanda tanrı sıfatı almalarıyla beraber, yönetilen halk koşulsuz tanrı-krallarına sadık kalmak zorunda kalmışlardı ve her türlü umudu tanrı-krallarından beklemişlerdi.

Hellen dünyasından Latinlerin dünyasına yani, Roma şehrinin efsanevi kuruluş hikâyesini baktığımız zaman pek çok mitte yer alan motifleri görüyoruz. Romalılara göre, şehir, Troialı Aeneas'ın soyundan gelen insanlar tarafından kurulmuştu. Aeneas ve Roma şehrinin kuruluşuna dair birkaç tane hikâye olmasına rağmen Romalıların kabul ettikleri geleneksel efsane ise şöyledir; Aeneas, Troia Savaşı'ndan bir grup insanla kaçmayı başarmıştı. Bu insan topluluğu çeşitli maceralar yaşayarak İtalya yarımadasına kadar ulaştı ve Latium bölgesine yerleştiler. Aeneas'ın soyundan Ascanius, Albalonga şehrini kurmuştu ve soyu burada devam etmişti. Bu soydan olan Amulius büyük kardeşi olan Numitor'a karşı hareket etmiş ve onu tahtından indirmişti. Kendisine hiç rakip bile kalmamasını isteyen Amulius, Numitor'un kızını Vesta rahibelerinin yanına vermişti. Ancak Rhea Silvia adlı bu kız tanrı Mars'tan hamile kalır ve Romulus ile Remus isimlerini koyduğu ikiz bebekleri olur. Rahibeler, kralın emri ile Rhea Silvia'yı zincire vurup, zindana attılar. İkizler de bir sepete konularak Tiber nehrine bırakıldı. Önce dişi bir kurt tarafından beslenip kurtulan ikizler, daha sonraları bir çoban tarafından bulunup, büyütüldüler. İkizler büyüyüp delikanlı

oldukları zaman intikam amacıyla Albalonga kentine gidip kralı öldürdüler. Yeni bir şehir kurmak düşüncesiyle yer arayan iki kardeş, Romulus ve Remus, iktidara kimin geçeceği konusunda yaptıkları kavga sonucunda Romulus, Remus'u öldürdü. Böylece tek başına şehri kuran Romulus (İÖ 753), Roma'nın ilk kralı oldu. (Livius, I.1-7; Atlan 2014, 11,12) Efsanede geçen Rhea Silvia'nın tanrı Mars'tan hamile kalışı, Hıristiyanlık inancında Meryem'in "Kutsal Ruh"dan Hz. İsa'ya hamile kalışıyla (Lukka, 2. 18-23) benzerlik gösterir. Romulus ve Remus'ın Tiber ırmağına sepet içinde bırakılması ise, üst satırlarda söz ettiğimiz Akad kralı Sargon ve Yahudilik inancında kendisine kutsal kitap gelen Musa peygamberin, doğduğunda sepet içinde Nil nehrine bırakılması aynı motiftir. Sepete konulma sebepleri düşmanları tarafından öldürülmelerini mani olmaktı. Öyle ki aynı tesadüf sonrasında da devam eder. Bebekler kurtulur ve tarihin akışını değiştirecek roller üstlenirler. Bebeklerin sağ salim iyi niyetli insanların eline geçmesi, onların tanrı ya da tanrılar tarafından kutsanmış insanlar olduklarının göstergesidir. Aynı zamanda, Pandora'nın kutusunda kalan umuttur. Çünkü insanoğlu mevcut yaşadığı zor siyasi yönetim altında bebeklerin ilerde bir kurtarıcı olarak onlara geri döneceğini inanmıştır. Romulus ve Remus'un birbirleriyle kavga edip bir kardeşin diğerini öldürmesi ise, Tevrat'da (Tekvin, IV.) ve Kuran-ı Kerim (Maide. 27-31) de geçen Habile-Kain hadisesi ile benzerlik gösterir.

Tanrı Krallar

Kil tabletlerdeki tanrısal kralların ve Eskiçağ tarihinin edebi eserlerinde yer alan kutsanmış liderlerin dışında, bizzat yaşamış, tarihte yer edinmiş olan tanrısal krallar vardır. Söz konusu tabir, topluluklara, coğrafyalara göre farklılıklar taşısa dahi özdeki amaç hep süreklilik kazanmış iktidar gücüydü.

Anadolu'nun İÖ II. Binyıl halkalarından olan Hititler, kurmuş oldukları devlet yönetimi sayesinde, çağın en güçlü devletlerinin içinde yer almışlardı. Hititlerin

“bin tanrılı halk” olarak tanımlanmış olmaları onların dini hoşgörülerini ve saygılarıyla ilgilidir. Çünkü dindar bir toplum olan Hititler, fetihlerle ele geçirdikleri halkların bile tanrılarını saygı gösterip, kendi panteonlarına dahil etmişlerdi. Çok tanrı inancına sahip olan Hititlerde, krallar ise öldükten sonra tanrı olarak kabul ediliyordu ve tanrılar panteonunda yer alıyorlardı.

Kardeşim Arnuwanda Tanrı olunca (öölünce),(o zamana kadar)savaşman düşman ülkeleri de savaştlılar. Etraftaki düşman ülkeleri şöyle dediler:“Hatti ülkesinin kralı olan babası kahraman bir kral idi. O, düşman ülkelerini yendi. O, tanrı oldu (öldü). Babasının tahtına oturan oğlu, o da eskiden bir kahramandı. O, hastalandı. O da tanrı oldu (öldü). (Alp, 2000, 125).

II. Murşili'nin yıllıklarından tercüme edilmiş olan söz konu paragraftan da anlaşılacağı gibi, sırasıyla tahta kim çıkarsa öldüğünde kral oluyordu. Ancak tahta çıkmayan bir prens için bu söz konusu değildi. Antik Mısır'daki gibi krallık tüm aile üyelerini kapsamıyor. Antik Mısır inancında, Firavun, güneşin canlı imgesi sayılıyordu. Bu da Firavuna ve devlete büyük siyasal bir güç veriyordu. Devletin kutsallaştığı bu inanca göre Firavun öldükten sonra, *evrenin efendisi* olarak kabul edilen (Altunay, 2020, 245-256) Osiris'e dönüşüp tanrılaşıyordu. Piramitlerde yer alan duvar yazılarında, ölen Firavun Osiris ismiyle anılıyordu ve Firavunun tanrı Osiris olarak dirileceğine inanılıyordu. (Diakov-Kovalev, 2008, 162-163)

Diğer medeniyetlerde krallar, liderler, tanrı tarafından kutsiyet katılmış, annesi ve babasından biri ya da her ikisi tanrı olan, sonradan mucizevi bir şekilde tanrılar arasına giren ilahi kişilerdi. Ancak Antik Mısır'da direkt olarak kral tanrı, ailesi de tanrılar panteonunun birer üyeleriydi. Yönetim şekli tanrı-kralların monarşisi üzerine biçimlenmiş olan Antik Mısır medeniyetinde inanç aslında ülkenin her kurumunda etkiliydi.

Antik Yunan dünyasında ise Büyük İskender'e kadar hiçbir lider ya da kral tanrı sıfatı almamıştı. İskender'in hayatını kaleme alan Plutarkhos eserinde, İskender'in soyunu, babası tarafından Caranus aracılığıyla Herakles'in; annesi tarafından Neoptolemus üzerinden Aeacus'un soyundan geldiğini yazar. Annesinin gebe kalışıyla ilgili olarak farklı kutsiyet katılmış hikâyeler vardı. Bunlardan bir tanesi şöyledir; *annesiyile babasının evliliklerinden bir gece öncesi, gök gürlemesi olur ardından gelinin, rahminin üzerine bir şimşek düşer. Şimşek bilindiği gibi Zeus'u temsil eder, çok fazla ateşin alev alması sonucu gelin hamile kalır. Phillippos'la Olympia evlendikten sonra, kral bir rüya görür. Rüyasında eşinin rahmine aslan figürlü bir mühür koyar. Rüya şöyle yorumlanır; Olympia hamileydi çünkü rahmi boş olsaydı mühür koyamazdı. Kadın, doğası cesur ve aslan gibi bir oğula hamile kalmıştı.* (Plutarkhos, *Alexander*. II).

İskender'in ana rahmine Zeus'un şimşekleriyle hamile kalışı ile ilgili mitos, kutsanmış kişilerin daha anne karnındayken ulviyet kazandıklarına iyi bir örnektir. İskender, babasının ölümü ve sonrasında oturduğu Makedonya Krallığı'nın taht sahibi olarak üstlendiği misyonla askeri seferler düzenledi. Söz konusu bu seferlerinde aldığı başarılar, Yunan kentleri tarafından bir ilah olarak kabul görülmesine vesile oldu ve bu algıyı İskender de bizzat benimsedi. (Arrianos, XXVI.1) Arrianos, İskender'in seferlerini anlattığı eserinde, İÖ. 4. Yüzyılda yaşamış olan ve İskender'in Asya seferlerinde eşlik eden filozof Anaksarhos'un İskender'in tanrı olarak tapınılmasını ifade ettiği sözleri yer alır.

İskender'in tanrı olarak tapınımaya Dionysos ve Herakles'ten daha çok hakkı vardır. Çünkü onun yaptığı işlerin daha büyük ve çok olmasından başka Dionysos'un bir Thebaili olması nedeniyle Makedonyalılara tam anlamıyla bir yabancıdır. Argoslu Herakles'in soyundan olan Makedonya kralları kendilerini tanrı olarak görürler. Hiç kuşkusuz İskender'e öldükten sonra bir tanrı olarak ibadet edilecektir. (Arrianos, X. 6-7.).

Arrianos eserinde, Anaksarhos'un bu sözlerinin bir kesim üzerinde etkili olduğunu ancak İskender'in tamamen insani özellikler taşıdığını, tanrılardan yaşayış farklılığını olduğunu söyleyerek itiraz eden ya da kabul etmeyen görüşlerde ve kişilerde etkili olmadığını ifade eder. Ancak bunlara rağmen İskender bir tanrı olarak kabul edilmiştir. (Arrianos, XI. 1-9.)

Antik Roma'da ise mitlerin dışında kutsiyet almış, gerçek yaşamın içinden kişilerden ilk kez Iulius Caesar tanrısallaştırıldı. Suetonius eserinde bu olayı şöyle aktarmıştır;

Elli altı yaşında öldü (15 Mart İÖ 100 - İÖ 44) ve yalnız resmi bir kararla değil, halkın da onayıyla tanrılaştırıldı. Mirasçısı Augustus'un, onun tanrılaştırılması onuruna ilk düzenlediği oyunlar sırasında bir kuyruklu yıldız gece yarısından yaklaşık bir saat önce çıkararak yedi gün boyunca parıldadı ve herkes bunun gökyüzüne alınan Caesar'ın ruhu olduğuna inandı; bu nedenle onun heykelinin en üst noktasına bir yıldız yerleştirildi. Öldürüldüğü senato binasının duvarla çevrilmesine, Martin on beşinin Parricidium diye adlandırılmasına ve o gün senatonun bir daha toplanmamasına karar verildi. (Suetonius, Caesar. LXXXXVIII).

Iulius Caesar, Roma Senatosunun Caesar karşıtı çoğunluğu tarafından, cumhuriyet yönetimini son verip krallığı tekrardan Roma'ya getirecek kaygısı ve iddiası sebebiyle, suikast girişimi sonucu öldürüldü. Zira Roma Devleti'ne katkıları tartışmasız çok fazlaydı. Bir vatan haini gibi öldürülmesi trajikti. Iulius Caesar tarafından evlat edinilen ve sonrası Roma'nın ilk imparatoru olacak olan Caesar Augustus, Iulius Caesar'ın tanrılaştırılması konusunda pekiştirici bir harekette bulundu. Caesar Augustus, Roma'nın Principatus dönemini başlatarak pek çok alanda Roma'da yapılandırma gerçekleştirdi. Soyun, Roma tarihi ve halkı açısından ne derece önemli olduğunu şüphesiz Caesar Augustus da çok iyi biliyordu. Kendisini evlat edinen Iulius Caesar'ın tanrısallaşması kendisinin de

tanrısallaştırılması anlamına geliyordu. Dolayısıyla, Iulius Caesar'ın kutsiyetle onurlandırılması aynı zamanda siyasi boyutu olan bir girişimdi. Nitekim Iulius Caesar, Iulius soyunun Venüs'e dayandığına inanırdı. (Suetonius, *Caesar*. VI.) Siyasi kariyerinde hızla ilerlerken bunu siyasi bir malzeme olarak kullanmamış olmasına rağmen Anadolu'da yaptığı düzenlemelerinde, Aphrodisias kentine bu sebeple ayrıcalık vermişti. (Tacitus, *Annales*. 3.62; Reynolds, 1982, 98.)

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

Neolitik çağın toplumlarında ortaya çıkan “tanrı-kral” anlayışının, sonraki yüzyıllarda farklı coğrafya ve ırklarda da aynı mantıkla lidere sıfat olarak verildiğini görüyoruz. İnsanlık tarihini yazmaya başlayan söz konusu halkların dünyayı algılama çabası, hayatta kalma ve iktidarını koruma güdüsüyle oluşan “tanrı kral” nitelemesi zamanla devletlerin en güçlü siyasi propagandası haline gelmiştir. Şüphesiz, halkı yönetecek olan kişinin diğer insanlardan üstünlüğü sadece kraliyet üyesi olması ya da zafer elde ederek başa geçmiş bir lider olması yeterli değildi. Kralın aynı zamanda insanüstü özellikleri hatta tanrılar tarafından seçilmiş kişi olması gerekiyordu. Tanrı- kral, halkının, hem ölümlü oldukları dünyanın taleplerini ilettikleri, korunmalarını sağlayan, düzeni bir kaos içine girmeden yöneten kişi, hem de halkının, umutları, gelecek kaygısıyla dualar ettiği, ölümlü dünyanın sonrası için ritüellerle ibadet ettikleri tanrılarıydı. Tüm bu sıfatları elinde tutan lider emsalsiz bir güce sahip olurdu. Bu durum, halkın, lidere karşı gelebileceği, isyan edebileceği tüm kapıların kapalı, sorgusuz sualsiz itaatin var olmasının sonucu en ilkel çağlarda yeni yeni oluşan “devlet” kavramının en önemli ilkesi olmalıydı. Bu şekilde istikrar korunmuş, güçlü gücünü arttırarak nüfuzu altındaki insanları kontrolünü çok daha rahat sağlayabilmişti.

Çalışmamızda yer verdiğimiz örneklemeleri, günümüzün modern insanı olarak bu şekilde değerlendirebiliyoruz. Soru şu ki, krallar söz konusu sıfatlarını bizlerin

algıladıkları gibi mi kullandılar? Şüphesiz ki krallar kendilerini tanrı ya da kutsanmış insan olduklarına inanıyorlardı. İnsanlık tarihinin her çağının değer algısının, inanç sistemi, bilimsel ilerlemesi dinamik bir yapıya sahipti. Sonuç olarak, yaşadıkları çağın değerleri, bilgi birikimi, cevaplarını bulamadıkları sorular “tanrı-kral” sıfatının mevcudiyetini ve kudretini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

İncil. (1995). Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul.

Kitabı-ı Mukaddes. (2000.) (Haz. Kitabı-ı Mukaddes Şirketi) Lütuf Yayıncılık. İstanbul.

Kuran-ı Kerim, (meali. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır) Haktan Yayınları. Konya.

Antik Edebi Kaynaklar

Arrianos, F. (1976, 1983). *Alexandrou Anabasis (Arrian, Engl. transl. P.A. Brunt)* Loeb, Cambridge.

Gilgamiş Destanı, (2015). (çev. S. Maden) Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul.

Hesiodos, *Theogonia & İşler ve Güçler* (2019). (çev. A. Erhat-S. Eyüpoğlu) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Homeros, (2004). *İlyada*. (A. Erhat- A. Kadir) Can Yayınları. İstanbul.

Livius, T. (1992). *Roma Tarihi- Şehrin Kuruluşundan İtibaren (Ab Urbe Condita)*. I. (çev. S. Şenbark) Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul.

Suetonius, (2008). *Oniki Caesarın Yaşamı* (çev. F. Telatar-G. Özaktürk). Ankara.

Platon, (2005). *Sokrates'in Savunması (Apologia Sokratous)*. (çev. E. Gören) Kabalcı Yayınları. İstanbul.

Plutakhos, (1967). *Plutarch's Lives- Alexander And Caesar*. (Engl. tansl. B. Perrin) Loeb. Harvad University Press. London.

Tacitus, (2004). *Annales* (transl.by A.J. Woodman). Cambridge.

Modern Kaynaklar

Alp, S. (2002). *Hitit Çağında Anadolu*. Tübitak Yayınları. Ankara.

Altunay, E. (2020). *Mezopotamya ve Mısır Paganizmi*. Destek Yayınları. İstanbul.

Atlan, S. (2014). *Roma Tarihi'nin Ana Hatları-Cumhuriyet Devri-1*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.

Bottero, J. (2003). *Mezopotamya-Yazı, Akıl ve Tanrılar*. (çev. M. E. Özcan-A. Er) Dost Yayınevi. Ankara.

Bottero, J.- S. N. Kramer. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi*. (çev. A. Tümertekin). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Crawford,H. (2015). *Sümer ve Sümerler*. (çev. N. Uzan) Arkadaş Yayınları. Ankara.

Diakov, V- S. Kovalev, (2008). *İlkçağ Tarihi I-Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*, (Çev. Ö. İnce), Yordam Kitap, İstanbul.

Erhat, K, (2003). *Mitoloji Sözlüğü*. Remzi Kitabevi. İstanbul.

Günbatti, C. (1995). "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet" *Archivum Anaticum*. Cilt. 3, 131-155.

- Kaya, M. A. (2017). *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi I- Tarih Öncesi Çağlardan Demir Devri'ne Kadar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kaya, M.A. (2020a). *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul (Birinci Baskı 2015).
- Kaya, M.A. (2020b). *Ege ve Eski Yunan Tarihi I. Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağlara Kadar*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul (Birinci Baskı 2016).
- Kramer, S. N. (2002). *Tarih Sümer'de Başlar*. (çev. H. Koyukan) Kabalcı Yayınları. İstanbul.
- Köroğlu, K. (2006). *Eski Mezopotamya Tarihi-Başlangıçtan Perslere Kadar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kuhrt, A. (2013). *Eskiçağ'da Yakındoğu (M.Ö. 3000-330)*, I, (Çev. D. Şengil), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Oates, J. (2004). *Babil*, (Çev. F. Çizmeli), Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Reynolds, J. (1982). *Aphrodisias And Rome*. London.
- Winter, I.J, (1996). "Sex, Rhetoric, and the Public Monument: The Alluring Body of Naram-sin of Agade" *Sex, Rhetoric, and the Public Monument: The Alluring Body of the Male Ruler in Mesopotamia. Sexuality in Ancient Art: Near East, Egypt, Greece and Italy*. (ed. N. B. Kampen & B. Bergmann) Cambridge University Press. Cambridge and New York, 11-26.

Yıldırım, E. (2018). "The Power Struggle between Government Officials and Clergy in Ancient History" (November). <https://brewminate.com/> 25.11.2020 23:14.

Yoffe, N. (2004). *Myths of the Archaic State Evolution of the Earliest Cities, States, and Civilizations*. Cambridge University Press. Cambridge.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In this study, we see that many civilizations that had a place in the ancient world were united in a common value. The common value in question is the myths that emerged with belief systems and how these myths and governments were integrated over time. Until the time they discovered that the ancestry was inherited from the father, human beings had a matriarchal understanding due to the fertility of women. However, in these ages when physical power was at the forefront, men wanted the continuation of his strength and ancestry. The people of the first civilization formed their patriarchal structures in the lives of the gods they constructed, as they believed in their kings and families as representatives of the gods on earth. In this study, we evaluated the subject of god-king, which is our subject, by considering the civilizations one by one geographically and chronologically, through the examples of those civilizations. The first known civilization of the world, Sumerians (4000-3000 BC) in Mesopotamia, which has fertile lands thanks to its climatic conditions, revealed their political existence. The Sumerians built water channels and dams in order to protect their agricultural lands from natural disasters. However, these man-made embankments and canals were insufficient to protect the agricultural areas against torrential rains and rapid storms. Mankind has demonstrated that there is a supernatural power in these situations where his own power is not enough and cannot control.

First of all, we see an example in this regard in the Gilgamesh Legend, which belongs to the Sumerian city-states. Gilgamesh, the hero of the world's first written epic, which includes statements about the king's divine power, is the king of the city of Uruk, one of the Sumerian city states. Although Gilgamesh was a king, he was given sublimity in the epic. In the epic, Gilgamesh's mother is

the goddess Ninsun, and his father is Lugalbanda. For this reason, two thirds of Gilgamesh was created from god flesh and one third from human flesh. The Akkads, which caused the destruction of the Sumerians, are the people who established the first central authority administration known in history. The most famous kings of the Akkads, Sargon and his grandson Naram-sin, were among the most powerful states of the period with the conquest policy they followed. The success and fame Sargon gained with his disciplined army gave the king a divine title after a while. His grandson Naram-sin, who ascended the throne after King Sargon, continued the same divine holiness. However, he went further than his grandfather and declared himself a god-king. The situation was not different in Babylon and Assyria, the other powerful Semitic states of Mesopotamia. Because the kings, Babylon and Assyria, who are accepted as the people chosen by the gods, have become equivalent to the gods thanks to a much more oppressive state administration.

The Mesopotamian belief, which was formed as a part of the agricultural activities of the Sumerians, was inspiring for the beliefs of almost all Mesopotamian civilizations that would have political existence after them, as well as influenced the ancient Greek, Anatolian and even Roman culture. The gods and goddesses we read in the works of Homer for the first time in the ancient Greek world gained identity in the works of Hesiodes. In the Roman State, which was heavily influenced by the ancient Greek beliefs, like the Greek Civilization, gods began to come into existence in time. Especially Alexander the Great and Julius Caesar are the clearest examples that can be given in this regard. Both the Anatolian Civilizations and the Ancient Egyptian Civilization used the title of god-king in their administration, even if they differ. In the Hittites, after the king died, he became a god. Likewise, in Ancient Egypt, the pharaoh was regarded as the lord of the universe after his death. However, they were accepted as gods while the pharaohs were living in Ancient Egypt.

As a result, we see that the understanding of "god-king" that emerged in the societies of the Neolithic age was given to the leader as an adjective with the same logic in different geographies and races in the following centuries. The "god king" characterization, which was formed by the efforts of these peoples, who started to write the history of humanity, to perceive the world, to survive and to protect their power, became the strongest political propaganda of the states over time. The God-king was the gods of his people, who conveyed the demands of the world in which they were mortal, who ensured their protection, who ruled the order without going into chaos, and that his people prayed for their hopes and anxiety for the future, and they worshiped with rituals for the aftermath of the mortal world.